

УДК 342.9

Оксана Топчій,

канд. пед. наук

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА НЕПОВНОЛІТНЬОГО НА БЕЗПЕЧНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

У статті здійснюється аналіз наявних у наукових працях підходів до тлумачення ключового поняття «інформаційне середовище», пропонуються авторські дефініції цього поняття, в тому числі з додаванням атрибутива «безпечне». Автор уводить до наукового обігу класифікацію видів інформаційного середовища й на підставі цього переконливо демонструє, у який спосіб адміністративно-правовими засобами здійснюється захист права неповнолітнього на безпечне інформаційне середовище.

Ключові слова: інформаційне середовище, безпечне інформаційне середовище, класифікація видів інформаційного середовища, захист інформаційних прав неповнолітнього, інформаційна безпека неповнолітнього.

Постановка проблеми. Беззаперечним стало визнання, що стрімке зростання інформаційних потоків, наявність у них як корисної для особистості інформації, так і такої, що може зашкодити її психологічному стану, негативно вплинути на систему переконань і правову поведінку, потребують свого правового регулювання. Особливого значення це набуває щодо неповнолітньої особи, яка знаходиться на етапі свого формування як громадянин, член суспільства, майбутній сім'янин. У цьому сенсі дослідження адміністративно-правових аспектів захисту права неповнолітнього на безпечне інформаційне середовище (далі – ІС) не тільки набуває теоретичної значущості, а й прямо виходить у практичну площину.

У зв'язку з тим що право на інформацію є одним із основоположних конституційних прав людини, воно доволі активно розроблялося і продовжує розроблятися в тому числі в контексті інформаційного права вченими-правниками й філософами права. Особливо варто відзначити в цьому напрямі роль наукових праць О. Гладківської, О. Головка, О. Данильяна, Т. Корнеевої, М. Козюбри, Г. Котляревської, Н. Кушакової, Л. Лазаренка, О. Нестеренко, М. Савчина, В. Фурашева, І. Чижа, Т. Чубарук, А. Шевченка та ін.

З іншого боку, у вітчизняній правовій науці накопичене суттєве наукове підґрунтя з питань реалізації права особистості на безпеку, в тому числі інформаційну. Серед тих, хто його створював, значний внесок належить І. Березовській, О. Дзьобаню, В. Васюковській, С. Єсиму, О. Золотар, І. Ієрусалімовій, А. Капуловському, М. Коваліву, Б. Кормичу, І. Кушнір, А. Нашинець-Наумовій, Н. Савіновій, Р. Скриньковському, Р. Сопільнику, В. Тихому та ін.

Окремий напрям правових розвідок створили наукові праці досліджувачів проблем забезпечення прав і свобод неповнолітніх, а саме: В. Куницького, О. Лисенко, Н. Ортинської, Т. Перетятко, І. Припхан, О. Радзівської, О. Синегубова, Н. Юськів та ін.

Мета статті. Незважаючи на значний масив наукових досліджень з питань реалізації права на інформацію особою, в тому числі неповнолітньою, проблема адміністративно-правового захисту цього права в межах забезпечення безпеки інформаційного середовища залишилася висвітленою фрагментарно. У зв'язку з цим виникає необхідність деталізованого вивчення зазначеної теми й репрезентації матеріалів із подальшим розвитком наявної натеper теорії та виробленням певних рекомендацій для втілення в практику, що й становить мету статті.

Виклад основного матеріалу. Гарантоване Конституцією України право особи на інформацію [1] у процесі реалізації цілком логічно породжує необхідність осмислення поняття «інформаційне середовище». Натеper відсутнє його законодавче визначення, а при доктринальних підходах простежується неоднозначність і фрагментарність тлумачення цього ключового поняття. Так, Т. Попова й В. Ліпкан у Словнику стратегічних комунікацій наводять дві дефініції: 1. Сукупність інформаційної інфраструктури, інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та інформаційних відносин. 2. Реальність, у яку поглинаються люди, які перебувають у постійному контакті зі ЗМІ та іншими засобами комунікації [2, с. 160].

Перше з наведених визначень видається нам занадто технократичним і в семантиці

поняття імпліцитно ставить знак рівності між інформаційним і віртуальним середовищем. Крім того, самі по собі перелічені компоненти без указівки на їх взаємозв'язок не дають повноти розуміння сутності поняття. Друге тлумачення також, на нашу думку, є дещо неточним, оскільки обмежує поняття вузьким колом засобів комунікації, надаючи перевагу ЗМІ. Подібна концепція панувала наприкінці ХХ ст., а тепер у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікативних технологій і стрімким розростанням кіберпростору втратила свою актуальність. Адже якщо слідувати такій логіці, то питання щодо захисту прав неповнолітніх на безпечне ІС звужується лише до правового регулювання діяльності ЗМІ, у випадку, коли йдеться про тих, хто не читає газет і журналів, майже не дивиться телебачення й не слухає радіо (а більшість підлітків саме такі, бо надають перевагу комп'ютерам і віртуальному інформаційному простору), взагалі не варто говорити про ІС. Таке твердження є докорінно неправильним. Просто потрібні зміни в розумінні значення ключового поняття.

По-своєму тлумачить ІС О. Селезньова. Вона вважає, що інформаційне середовище – це частина інформаційного простору, що характеризується мінімальною територією поширення та обмеженою кількістю суб'єктів інформаційної діяльності, а також обумовлюється своєрідним інформаційним мікрокліматом, що включає сукупність способів, прийомів, заходів та умов безпосереднього здійснення інформаційної діяльності [3]. погоджуючись із тим, що ІС є частиною інформаційного простору, ми вбачаємо неповноту опису семантичного поля ключового поняття через відсутність будь-яких згадок про вплив цього середовища на учасників інформаційних відносин, про можливості правового регулювання питань його функціонування.

Дещо інакше розглядає це термінологічне сполучення Г. Водяненко. За його інтерпретацією, це є системна сукупність об'єктів, подій і явищ навколишнього світу, які є інформаційними джерелами для особи і складниками умов для життєдіяльності людини [4, с. 42]. Сильною стороною наведеної дефініції є вказівка на системний гуманітарний характер поняття, його роль для особи. Разом із тим у ній також убачаємо своєрідний редукціонізм, оскільки, по-перше, до тлумачення поняття не внесені суб'єкти, які формують і трансформують ІС, усвідомлено чи ні здійснюють певний інформаційний вплив на споживача відомостей. По-друге, об'єкт розгляду представлений у застиглому, аморфному стані, навіть без будь-якого натяку на динаміку процесів, що в ньому відбуваються. По-третє,

не допускається думка, що ІС може бути як безпечним, так і небезпечним. По-четверте, узагалі не йдеться про роль інформаційно-комунікативних технологій у формуванні та розвитку ІС. Урешті-решт, за подібного тлумачення не залишається місця для правового регулювання процесів функціонування цього феномена. Тому й цей варіант нас не може задовольнити.

Знаменно, що проведений нами функціонально-стилістичний аналіз застосування ключового поняття виявив, що здебільшого воно фігурує в наукових працях з технічного захисту інформації й у психолого-педагогічних дослідженнях щодо навчання інформаційно-комунікативних технологій і створення освітньо-інформаційного середовища. При цьому доволі часто спостерігається відсутність диференціації понять «інформаційний простір» та «інформаційне середовище». Окремі автори застосовують їх як повні синоніми, що дає змогу в результаті отождолення здійснювати заміну одним одним.

Варто підкреслити, що питання стосовно розуміння поняття «інформаційне середовище» й такого його різновиду, як «безпечне інформаційне середовище», не є забавкою вчених, своєрідним словесним жонглюванням. Без його чіткої визначеності воно так і залишиться на рівні юридичного кліше з амбівалентною семантикою, а отже, будуть повністю розмиті межі того, що ж належить захищати правовими засобами й у який спосіб це можна робити найбільш ефективно. У зв'язку з цим виникає необхідність введення до наукового обігу авторської дефініції ключового поняття. Отже, під інформаційним середовищем ми пропонуємо розуміти динамічний, системний, багатокomпонентний, комбінаторний сегмент інформаційного простору, здатний через інформаційні відносини, інформаційні ресурси й комунікативні технології впливати (як позитивно, так і негативно) на особу, групи людей, суспільство загалом, слугувати індикатором загроз інформаційній безпеці, через що потребує застосування комплексу правових, організаційно-управлінських, науково-просвітницьких і технологічних засобів регулювання.

Прокоментуємо. Насамперед ми чітко відокремлюємо родовидові відносини інформаційного простору й інформаційного середовища, вказуючи, що ІС є лише сегментом інформаційного простору. Для конкретизації його характеристик ми вводим низку атрибутивних компонентів. Динамічний – укажує на здатність об'єкта до мінливості й швидких змін у процесі соціально-історичного й технічного розвитку людства. Системний – демонструє усталений взаємний зв'язок складників

Таблиця 1

Класифікація видів інформаційного середовища

Критерій класифікації	Види ІС
За видом домінанти комунікації	Неопосередковане ІС, електронне (віртуальне) ІС, медіасередовище
За сферою знань	Політичне, правове, економічне, техніко-технологічне, природниче (в тому числі фізичне, хімічне, медичне), мовне, соціокультурне, етнічне, релігійне тощо
За функціональністю	Освітнє, розвивальне, просвітницьке, виховне, дозвільне (розважальне, ігрове тощо), побутове тощо
За ступенем комерціалізації	ІС на базі прибуткових інформаційних ресурсів, ІС на базі безприбуткових інформаційних ресурсів
За способом відтворення об'єктів, подій і явищ	Наукове, подійно-публіцистичне, художнє (в тому числі образотворче, музичне, кінематографічне), фотографічне, дизайнерське
За локалізацією	Родинне, ІС закладу освіти, ІС закладів культури (зокрема бібліотек, музеїв, театрів), ІС доквілля (насамперед вулиць, будівель, природних об'єктів), ІС місць дозвілля, кіберсередовище
За можливістю здійснення зворотного зв'язку	Констатувальне, інтерактивне
За наявністю обмежень у контенті	ІС із загальним забороненим контентом (містить інформацію, за розповсюдження якої передбачена юридична відповідальність); ІС, обмежене через таємний контент (містить державну, лікарську, банківську, податкову, комерційну таємницю); ІС, що має вікові обмеження (не дозволяється особам, які не досягли повноліття); Відкрите ІС
За відповідністю національним інтересам і суспільним ідеалам	Конструктивне, деструктивне
За ступенем безпеки	Надзвичайно небезпечне, небезпечне для окремих категорій осіб, нейтральне, безпечне
За характеристиками суб'єкта інформаційних правовідносин	ІС неповнолітнього з благополучної/неблагополучної сім'ї, ІС неповнолітнього з неповної сім'ї, ІС неповнолітнього з багатодітної сім'ї; ІС неповнолітнього, який опинився у складній життєвій ситуації (сирота або особа, позбавлена батьківського піклування; особа з інвалідністю, тяжко хвора особа); ІС неповнолітнього, який постраждав унаслідок воєнних дій і збройних конфліктів; ІС безпритульного неповнолітнього, ІС неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом (засуджені, притягнуті до адмінвідповідальності тощо); ІС кризової особистості (зокрема схильної до віктимної або суїцидальної та іншої поведінки); ІС неповнолітнього-біженця; ІС неповнолітнього, що потребує тимчасового захисту тощо

ІС, їх вплив один на одного й набуття нових якостей, можливих лише за функціонального поєднання всіх елементів. Багатокомпонентний – є суттєвою характеристикою під час структурування об'єкта. Комбінаторний – указує, що в кожному окремому випадку відбувається комбінація компонентів, детермінована зовнішніми й внутрішніми чинниками функціонування ІС.

Однією з найважливіших ознак інформаційного середовища є сугестивність, тобто здатність впливати на тих, хто в ньому перебуває, формувати своєрідну «картину світу» певної особи. Ми зазначаємо, що, по-перше, здійснення такого впливу відбувається шляхом застосування інформаційних відносин, інформаційних ресурсів і комунікативних технологій; по-друге, вплив ІС залежно від контенту може бути не тільки позитивним, а

й негативним. Останнє детермінує появу загроз інформаційній безпеці, а отже, потребує відповідного комплексу засобів регулювання.

Безумовно, ми не претендуємо на істину в останній інстанції й складаємо собі звіт, що запропонована дефініція може уточнитися, видозмінюватися, проте, як нам видається, вона найбільш повно відображає сутність ключового поняття.

Конкретизуючи ключове поняття, пропонуємо також авторську дефініцію безпечного інформаційного середовища. У нашому розумінні безпечне інформаційне середовище – це опосередкована учасниками інформаційних відносин частина інформаційного простору, в якій завдяки реалізації комплексу правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, науково-освітніх засобів ліквідовані або максимально знижені

інформаційні ризики й загрози, що сприяє розвитку та самореалізації особистості, збалансованості національних інтересів, безпешкодній діяльності суспільства й держави.

Відштовхуючись від розуміння основного терміна, використовуючи системний підхід, можна створити класифікацію видів інформаційного середовища. За нашою концепцією вона виглядатиме так.

Пояснимо свої погляди по окремих позиціях, які потребують коментаря. За нашим стійким переконанням, інформаційне середовище існувало для людини завжди, оскільки в процесі соціалізації особа пізнає світ і зазнає зовнішнього впливу з боку свого найближчого оточення (родини, друзів, учителів, шкільних і професійних груп тощо), мікросоціуму й суспільства загалом. Тобто тривалий час в історії людства домінувало неопосередковане інформаційне середовище, яке базувалося на основі вербальних і графічно-символьних засобів. Єдиним опосередкованим джерелом з появою книгодрукарства стали книги. Подальша соціальна еволюція розвитку людської спільноти зумовила появу преси, а потім радіо, кіно, що значно доповнило ресурси опосередкованого ІС. І, врешті-решт, результатом бурхливого розвитку інформаційно-комунікативних технологій стала поява кіберсередовища й медіасередовища. Характерно, що чимало дослідників соціальних процесів, пов'язаних з інформаційним середовищем, беруть до уваги лише останній етап. Уважаємо, що це можливо лише за умов специфіки теми дослідження. Загалом же варто застосовувати системно-історичний підхід і розглядати феномен ІС комплексно, адже не опосередкованими технологіями інформаційного середовища ніхто не скасовував. До речі, з позицій правового регулювання саме цей вид ІС найменше йому піддається. Порушення у сфері кіберсередовища й медіасередовища завдяки технічним засобам, у тому числі застосовуваним Департаментом кіберполіції, легше зафіксувати й кваліфікувати, оскільки вони мають матеріальне вираження та можуть бути документально підтвержені. Як аргумент наведемо приклад зі спостережень за таким ганебним явищем, розповсюдженням серед неповнолітніх, як булінг (цькування особи). У разі застосування тими, хто ображає людину, віртуального середовища залишаються записи в соціальних мережах, месенджерах. Під час проведення дізнання це дає змогу відтворити хронологію подій, установити коло учасників, ступінь вини кожного з них. Якщо ж булінг відбувається в неопосередкованому інформаційному середовищі, то єдиним свідченням стають покази самого

потерпілого. Аналогічних прикладів можна навести чимало. Із цього випливає, що коли йдеться про адміністративно-правові заходи захисту права неповнолітнього на безпечне інформаційне середовище, то до об'єкта охорони має включатися не тільки сфера інформаційно-комунікативних технологій, а й безпосередні інформаційні правовідносини, що виникають у звичайному спілкуванні, проте мають протиправний характер. Зрозуміло, що це надзвичайно складний процес, який потребує тактовного втручання в зону особистості, але без таких заходів ефективність захисту неповнолітнього зменшується в рази.

Виділяючи види інформаційного середовища за сферою знань, ми констатуємо, що, з одного боку, воно є широким за розмаїттям тематичного спрямування, з іншого – може слугувати вектором посиленої уваги з позицій інформаційної безпеки. Ілюстрацією останньої тези може стати недавня історія підготовки до здійснення масового вбивства так званим «керченським стрільцем». За опублікованою в пресі інформацією, слідчі на вилученому комп'ютері злочинця знайшли в незакритій вкладці браузера запит «Як виготовити самодільний вибуховий пристрій». Також на жорсткому диску збережено чимало малюнків, схем, інструкцій з виготовлення вибухівки [5]. Принагідно зазначимо, що вся ця інформація знаходилася у відкритому доступі. Так само неповнолітні, які потрапили в хімічну залежність, легко можуть знайти інформацію щодо виготовлення токсичних сумішей, застосування тих чи інших реагентів тощо. Зазначене є переконливим доказом того, що до адміністративних засобів захисту права неповнолітнього на безпечне ІС варто зараховувати повноваження щодо технічного блокування сайтів зі шкідливим контентом.

За темпоральними характеристиками проявів наслідків інформаційного впливу за видами ІС доцільно диференціювати такі наслідки на миттєві й віддалені в часі. Під останніми ми розуміємо деформацію свідомості особи, в тому числі правової, що відбувається протягом тривалого часу перебування в деструктивному інформаційному середовищі. Подібне можливо в разі активного звернення особи до політичної (на це й розраховані інформаційні війни і спеціальні інформаційні операції), соціокультурної або релігійно-культової тематики. У цьому плані достатньо пригадати історію так званого «Білого братства». Здавалось би, уся резонансна подія закінчилася на початку 90-х років минулого століття. Усе не так. Функціонує сайт «Програма врятування Землі «ЮСМАЛОС», на якому всякий бажаючий

легко може побачити статті, листи Марії ДЕВІ від періоду утворення секти, заповіді, молитви, запрошення до участі у спільних обрядах і дійствах [6]. Наголосимо, що ніяких адміністративних заборон на відвідування сайту, технічного блокування не існує, тож неповнолітній легко може потрапити до цієї релігійної пастки й з часом стати втраченою для родини та суспільства людиною.

Зрозуміло, що під час визначення ступеня небезпек того чи іншого виду ІС за тематичним спрямуванням не завжди легко встановити наслідки впливу, особливо відтерміновані. Проте навіть на рівні адміністративного законодавства натепер не передбачається залучення експертів і спеціалістів до такого оцінювання.

Розподіл видів ІС за функціональністю також кореспондується з адміністративно-правовим захистом права на безпечне ІС. Щодо освітнього ІС, то воно може розумітися у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні сюди потрапляють сучасні інформаційні ресурси, мультимедійні інноваційні технології навчання, відповідні технічні засоби навчання, що застосовуються під час освітнього процесу [7]. У широкому сенсі в педагогічних працях освітнє середовище тлумачиться як «сукупність природних, фізичних і соціальних об'єктів, які впливають на формування учня, сприяють становленню паритетних міжсуб'єктних, об'єктно-суб'єктних взаємодій в освітньому процесі або перешкоджають цьому, формуючи негативне поле впливів на особистість дитини» [8]. Подібне розуміння корелюється із запропонованим нами визначенням інформаційного середовища в частині наявності позитивного або негативного впливу середовища на особистість.

Важливо, що безпечне освітнє середовище, на думку вчених, створюється не тільки за рахунок відстеження навчального контенту, застосування технічних засобів блокування шкідливих програм на комп'ютерах у закладах освіти. Має значення й інтенсивність інтелектуального навантаження. Наслідком перевантаження шкільних програм може стати емоційна депривація навченця, яка негативно впливає на його соматичне здоров'я [9]. У цьому сенсі адміністративні заходи зі стандартизації освіти, розвиток академічних свобод на рівні самого закладу освіти також можна трактувати як адміністративні засоби забезпечення права неповнолітнього на безпечний інформаційний простір.

З позицій адміністративно-правового регулювання особливої уваги потребує дозвільне ІС. Його небезпеки криються як у змістовому наповненні (наприклад, сайти з

демонстрацією актів жорстокого поводження з тваринами, аморальної поведінки, створення утаємничених груп, у том числі так званих «груп смерті» тощо), так і в ризиках виникнення й розвитку адикції (комп'ютерної залежності), дезадаптації або ще гірше – психічних розладів. Якщо в першому випадку є технічна можливість блокування або обмеження доступу до сайту шляхом верифікації віку користувача системним адміністратором, то друга група здебільшого знаходиться в зоні відповідальності батьків.

Розподіл видів ІС залежно від прибутковості чи неприбутковості інформаційних ресурсів також корелюється з питаннями безпечного ІС. Річ у тому, що в окремих випадках неповнолітній заради покупок в Інтернет (окремих товарів, тих чи інших інформаційних продуктів, зокрема ігор, оплати доступу до певного закритого контенту внаслідок надзвичайної допитливості) або спокуси пропозицій швидко заробити гроші в мережі готовий в обхід дозволу дорослих скористатися їхніми кредитними картками, стати боржником знайомих тощо. Це означає, що з метою превенції подібних ситуацій розпорядники інформаційних ресурсів і володільники інформації зобов'язані здійснювати обмежувальні заходи, пов'язані з контролем за віком і платоспроможністю користувача послуг.

Свідченням широкого діапазону компонентів ІС є виділення його видів за способом відтворення об'єктів, подій і явищ. Виокремлення цього виду ІС зумовлено тим, що інформаційний вплив може здійснюватися не тільки через вербальну форму, а й через застосування символів і знаків. Про важливість цього аспекту свідчить ухвалення 09.04.2015 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [10].

Окремо варто зазначити, що з 1998 року на виконання Закону України «Про кінематографію» [11], відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1315 щодо затвердження положення про державне посвідчення на право розповсюдження й демонстрування фільмів [12], діють норми індексації кінопродукції, які встановлюють обмеження глядацької аудиторії за віком з розподілом на індекси «16» (заборона перегляду особам віком до 16 років) і «18» (заборона перегляду особам віком до 18 років). Пунктом 8-в цієї Постанови закріплюється, що демонстрація фільмів з індексом «16» можлива в будь-який ефірний час, а з індексом «18» – з 22 до 6 години. Здійснення

Таблиця 2

Порівняльний аналіз вікових обмежувальних рейтингів в Україні і США

Критерій порівняння	Україна	США
Уповноважений суб'єкт запровадження	Кабінет Міністрів України	Адміністрація класифікації й рейтингів Американської кіноасоціації
Склад експертної комісії щодо присвоєння рейтингу	Кінознавці, кінокритики, мистецтвознавці, психологи, представники громадських об'єднань	Адміністрація кіноасоціації, незалежна група батьків
Дата запровадження	1998	1968
Індикатори вікових категорій	12+, 16, 18 років	13, 16, 17 років
Регламентація часу демонстрації	+	-
Наявність рекомендацій щодо обмежень у перегляді на постійно оновлюваних сайтах	-	+
Орієнтація на участь батьків під час перегляду	-	+
Відповідальність за порушення	Демонстратор	Батьки

маркування кінопродукції, згідно з п. 9 зазначеної Постанови, відбувається за висновком експертної комісії, до складу якої входять кінознавці, кінокритики, мистецтвознавці, психологи, а також представники заінтересованих громадських об'єднань у сфері телебачення й кінематографії, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (за згодою).

До речі, подібна практика обмежень діє в США з 1968 року. Адміністрація класифікації й рейтингів (CARA) Американської кіноасоціації (Motion Picture Association of America) за участі незалежної групи батьків ще тоді затвердила систему рейтингів вікового обмеження на перегляд кінопродукції, яка продовжує використовуватися донині [13]. Для позначення рейтингів використовуються літерні показники: G – для загальної аудиторії; PG – під час перегляду пропонується батьківське супроводження; G-13 – батьки категорично попереджені, що діти до 13 років допускаються лише в батьківському супроводі; R – обмеження: підлітки від 13 до 16 років допускаються лише в супроводі одного з батьків чи з опікуном; NC-17 – суворі обмеження: підлітки до 17 років до перегляду не допускаються.

Відомості обновлюються щоденно й виставляються у Твіттері [14]. Намі спостереження за статистикою відвідування сайту свідчать, що щодня його відвідують понад 3 тисячі осіб, а загальний контент станом на початок листопада 2018 року містить 2092 твіти. Окрім маркування за затвердженою шкалою, надаються коментарі-попередження щодо наявності у фільмі ненормативної лексики, сцен насилля, розпивання спиртного, відвертих інтимних сцен, демон-

страції оголеного тіла, куріння тощо. Отже, під час планування сімейних переглядів батькам рекомендується перевірити на сайті, чи не існує для того чи іншого фільму якийсь обмежень.

Під час порівняння нормативної регламентації маркування кіно- й телепродукції в Україні та США одразу помітними стають такі розбіжності, які доцільно подати у формі таблиці.

Результати проведеного аналізу свідчать, що порівняно із США Україна неповною мірою використовує потенціал батьківського супроводження й батьківського контролю за впливом образотворчого інформаційного середовища на неповнолітнього.

Виділення в запропонованій нами класифікації такого критерію ІС, як локалізація, також є дуже важливим. Безумовно, адміністративними засобами майже неможливо врегулювати родинне інформаційне середовище, проте інші види ім цілком підвладні. На жаль, в Україні цьому питанню приділяється занадто мало уваги. Для порівняння, в РФ з початку нового тисячоліття розробляються відповідні методики й запроваджується соціальна та психологічна експертиза ІС закладів освіти [15] і культури [16]. Навіть є дослідження щодо соціальної експертизи інформаційної безпеки медіасередовища туристських маршрутів для дітей і підлітків [17]. Тож організацію подібних експертиз можна розглядати в контексті адміністрування процесів створення й підтримки безпечного ІС.

Нами запропоновано введення ступенів градації інформаційної безпеки в окремо взятому ІС: від надзвичайно небезпечного, що передбачає невідкладне реагування уповно-

важених осіб, небезпечного для окремих категорій осіб (наприклад, для неповнолітніх), нейтрального й повністю безпечного. Критерії розподілу по цих видах і вжиття адміністративних заходів щодо недопущення, нейтралізації або мінімізації шкоди є окремою науковою проблемою, до якої ми плануємо повернутися в подальшому.

Урешті-решт, ми вважаємо за необхідне ввести до запропонованої класифікації видів інформаційного середовища критерій характеристики суб'єкта інформаційних правовідносин (згідно з обраною нами темою, неповнолітньої особи). Як аргумент на користь цього критерію наведемо думку авторитетного фахівця в галузі психології інформаційної діяльності В. Кириченка: «Початком, відправною точкою інформаційних відносин є суб'єкт, який має необхідність передати іншому суб'єкту інформацію у вигляді знань, суб'єктивних вражень, узагальнень та інших продуктів мислительної діяльності» [18, с. 39]. На рівні педагогіки з'являються роботи щодо безпечного особистісного ІС учня [19].

Міжпредметні підходи створюють підстави для твердження, що ІС на рівні окремої особистості є персоніфікованим. Воно складається залежно від комбінації чинників, що є вирішальними під час формування та розвитку свідомості особи. Це положення обов'язково має враховуватися вченими-правниками. Аналіз ІС неповнолітнього стане в нагоді й працівникам служби у справах дітей, у тому числі підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

За основу типологізації осіб неповнолітніх, включених нами до класифікації, узяті групи, виділені Законом України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року [20].

Подібна диференціація необхідна у зв'язку з тим, що категорія безпеки ІС щодо певних суб'єктів не є застиглим абсолютим. Вона може видозмінюватися залежно від соціального статусу, психотипу неповнолітньої особи, життєвих обставин, у які ця особа потрапила. Проте право на безпечне для себе ІС мають усі, і держава, інститути громадянського суспільства повинні робити все належає, аби це право було захищеним.

Висновки

Проведене нами дослідження дало змогу встановити, що на рівні законодавства відсутні тлумачення понять «інформаційне середовище», «безпечне інформаційне середовище», а наявні сьогодні в науці дефініції неповною мірою задовольняють вимогам. У зв'язку з цим запропонований авторський варіант визначення ключового поняття, а на

вказаній підставі розроблена класифікація видів ІС. Це допомогло встановити засоби адміністративно-правового забезпечення права неповнолітнього на безпечне ІС і виявити шляхи вдосконалення адміністративної діяльності в досліджуваному напрямі.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (в редакції від 30.09.2016). Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Попова Т.В., Ліпкан В.А. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2016. 416 с.
3. Селезньова О.М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. URL: <http://aphd.ua/publication-164/>.
4. Водяненко Г.Р. Информационное пространство человека. Интеграция образования. Саранск, 2012. № 3. С. 42–48.
5. Как керченский стрелок Росляков мог изготовить бомбу. URL: https://24tv.ua/ru/kak_kerchenskij_strelok_rosljakov_mog_izgotovit_bombu_n1050320.
6. Програма Спасення Землі «ЮСМАЛОС». URL: <http://www.usmalos.narod.ru/>.
7. Report on the Implementation of the research work “Developing of information and educational learning environment of senior students’ training on the base of e-social networks’ (final). URL: <http://lib.iitta.gov.ua/709868/>.
8. Бондар О. Моніторинг та самоекспертиза освітнього середовища навчального закладу. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/375/>.
9. Беседина М.В. Образовательная среда как фактор эмоциональной депривации, влияющей на соматическое здоровье подростков: дисс. ... канд. психол. наук / Моск. гос. психолог.-пед. ун-т. Москва, 2004. 170 с. URL: <http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid=76552>.
10. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII (у редакції від 05.05.2018). Відомості Верховної Ради України. 2018. № 20. Ст. 189.
11. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998 № 1977-VIII (редакція від 26.04.2017). Відомості Верховної Ради України. 2017. № 20. Ст. 240.
12. Про затвердження Положення про державне посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.1998 № 1315 (у редакції від 03.10.2018). Офіційний вісник України. 2018. № 80. С. 352. Ст. 2684.
13. Motion Picture Association of America Informing Parents Since 1968. URL: <https://www.mpa.org/film-ratings/>.
14. URL: Film ratings.com // <https://twitter.com/filmratings?lang=en>.

15. Ясвин В.А. Экспертиза и проектирование образовательных сред. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва, 2001. 365 с.

16. Лобузина Е.В. Библиотечные технологии организации знаний в электронной научно-образовательной среде. Образовательные технологии и общество. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/bibliotечnye-tehnologii-organizatsii-znaniy-v-elektronnoy-nauchno-obrazovatelnoy-srede>.

17. Рубцова О.В., Смирнов Д.В., Кинфу Зенебе Тафессе. Социальная экспертиза информационной безопасности медиасреды туристских маршрутов для детей и подростков. Вестник Академии детско-юношеского туризма и краеведения. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sotsialnaya-ekspertiza-informatsionnoy-bezopasnosti-mediasredy-turistskih-marshrutov-dlya-detey-i-podrostkov>.

bezopasnosti-mediasredy-turistskih-marshrutov-dlya-detey-i-podrostkov.

18. Кириченко В.В. Психологія інформаційної діяльності: навчальний посібник. 2-ге вид., вип. 1 доп. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 146 с.

19. Підгорна Т.В. Про безпечне особистісне інформаційне середовище учня. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 2 «Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання»: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 18 (25). С. 21–28.

20. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III (у редакції від 22.05.2018). Відомості Верховної Ради України. 2018. № 33. Ст. 250.

В статье осуществляется анализ существующих в научных трудах подходов к толкованию ключевого понятия «информационная среда», предлагаются авторские дефиниции данного понятия, в том числе с добавлением атрибута «безопасная». Автор вводит в научный оборот классификацию видов информационной среды и на основании этого убедительно демонстрирует, каким образом административно-правовыми способами осуществляется защита права несовершеннолетнего на безопасную информационную среду.

Ключевые слова: информационная среда, безопасная информационная среда, классификация видов информационной среды, защита информационных прав несовершеннолетнего, информационная безопасность несовершеннолетнего.

The article analyzes existing approaches in the scientific works to the interpretation of the key notion of the “information environment”, proposes author definitions of this concept, including the addition of the attribute “safe”. The author introduces to the scientific circulation the classification of the types of information environment and, on the basis of it, convincingly demonstrates in what way the administrative and legal means protect the rights of minors to a safe information environment.

Key words: information environment, safe information environment, classification of types of information environment, protection of information rights of a minor, information safety of a minor.